

Am

QUODLIBET

M Két Drezda

Negyedszázada már, hogy megpillantottam a drezdai utcán az öregurat. Fehér botjához jól illett hófehér haja. A falak meg a lépcsők vezették, ahogy kissé ég felé emelt arccal haladt a tömegben. Úgy nézett rézsút fölfelé, mint aki gondolataival túlemelkedik a mindennapok forga- tagán, miközben a teste tömegvonzása nem engedi, hogy oda szálljon, ahová az álmai. Néha derékszögben elfordult, és úgy tapogatta tovább botjával a járda szegélyét.

Kísérőm annyit tudott a szikár öregúrról, hogy ideva- lósi és – a második világháborúban veszítette el a szeme vi- lágát. A város bombázásakor. Amikor az ódon és büszke Drezda 1945 februárjában néhány óra leforgása alatt a na- palm áldozata lett.

Csak később jöttem rá, ahogy emlékezetemből újra meg újra felmerült ez a hófehér, bábszerűen mozgó öreg- ember – arcán tétova derűvel, melyben az ég kékje meg a túlvilági árnyak penészsürkéje összekeveredett –, hogy ő az idő kísértete. Mindannyiunkkal megtörténik az, ami vele egyetlen felvillanó és végzetes pillanat alatt, hogy a vá- ros, ahol élünk, önmaga emlékévé tűnik át.

Nem nehéz elgondolni, mi történt vele. Róttá a vá- rost, melynek fabordás épületei, kikötői és vadvizei között nőtt fel. Az utcák és a tornyok, a csipkés falak meg a par- kok képe átítatta az emlékezetét. A szépséges városé, mely- ről annyi vedutát festett az ifjabbik Canaletto.

És ahogy az öregúr – immár vakon – tovább élt, belső látásával tetszése szerint felidézhetette az ódon sikátorokat

és szobrokat. A parkok zegzugait meg a kapualjak árnyékos boltozatát. Az Elba hídjait, az öreg házak kőcsipkéit és tornyait. A fabordás épületek falaira felfut a borostyán, kémenyükhöz csókák ülnek, kék ablakukon pedig kinéz egy öregasszony, akit mintha az elmerült évszázadok felejtettek volna itt, az emlékein tűnődő városban.

A vak öregúrnak örökké tükörjátékba kellett bonyolódnia, ahogy fehér botjával rótt a régi-új várost, hisz egyrészt alkalmazkodnia kellett a modern falakhoz és lépcsőfordulókhoz, ám világtalan szemébe beleégték a régi helyszínek, melyekről éjszakánként álmódott.

Gazdagabb volt mindenkinél. A környezetében élők lassan hozzászoktak az újjászülető és emlékezetét veszítő metropolishoz, a korosabbak is új helyszínekre cserélték a tovatűnt évtizedek látomását, a fiatalabbakról nem is szólva, akik már csak fotográfiákról idézhették fel a hajdani csodavilágot. Ő fukarul őrizte a régi metropolis köveinek és szobrainak minden emlékezetéből visszafénylő töredékét. Egy-egy szőlőfürt-cégért, réz kapucsengő és kerékvető követ. Lovas kocsi küllőinek fény-árnyék-játékát, vagy egy kóbor kutya pillantását. Egyszerre járt itt meg ott, hasadt lélekként, aki nagyszülei korát percről percre váltogatja az unokáival, ahogy egy vitrinben látni vélte a háta görbületét, miközben egy vigasztalan betonlépcsőn kaptatott fölfelé...

És ugyanez történik mindnyájunkkal, ahogy egy összetört tükörben faggatjuk a régi helyszíneket. Különösen akkor, ha egyazon városban telt a gyerek- meg a felnőttkorunk. A parkok meg a sikátorok és azok farsangi figurái újaknak adják át a helyüket. Csetlünk-botlunk a cserélődő maszkok meg a visszatérő ünnepek örvénylésében. Esetünkben évtizedeken át tartó, lassú, ám kérlelhetetlen módon fakulnak ködbe a hajdani kapualjak, ahol koldusok motyogtak, meg az ébenbarna sikátorok, melyekből éjszakánként felvillant a tankok torkolattüze. Szeneslegények

fapapucs a klaffog a pincelépcsőn. Ószeresek jönnek, akiknek dallamos mondókája ma is visszacseng a gangok vasrácsáról.

Tele a zsebünk idétlen telefonszámokkal, miközben hallgatjuk az autószirénák szünetlen sivalkodását az utcáról, és közben nagyanyánk baracklekváros fánkjaira gondolunk. Nagyapánk pléhdobozára, melyben a cigarettahüvelyek, a zsilettpengék meg a millpengők összekeveredtek. A soha-le-nem-áztatott bélyegeken pálmafás szigetek, havas hegycsúcsok és konok tekintetű politikusok. Az utca benzinbúzába azoknak a hajdani fánkoknak meg a pléhdózniknak a mézcukor-aromája keveredik. Emlékeznünk kell a légópincék gyertyafüstjére meg a járdaszélen heverő puffedt lótetemekre. Macskaköves udvarokban verkliszó pattog, és csitri lány vetkőzik a félig nyitott ablaktábla mögött...

Mind átéljük ugyanazt, amit ez a drezdai öregúr. Két város él bennünk. Össze is tartoznak, de különbözőek is egymástól. Ami itt muzsika, ott látvány. Ami ott pernyeillet, itt harsány zenebona. Egyik a szemhéjunkra belülről vetíti emlékképeit, míg a másikban csetlünk-botlunk. És bár ez a két város időnként összekeveredik bennünk örvényeivel és visszfényeivel, végül törvényszerűen ketté kell hasadnia. Ahogy az a két Drezda sem tudott soha összebékülni a vak öregúr mindennapi emlékezetében.

A folyamember

Ahogy a szélvihar sodor egy pihetollat, vagy elszabadult levelet pörget az ujjá hegyén, úgy űzi a megáradt Mississippi a hordalékát. Medre, mely néhány napja még kordában tartotta, nem is sejthető. Valahol a tébolyultan robogó vízár alatt rejtőzik. Az elszabadult elem háztetőket és faóriásokat visz a hátán. Rajtuk riadtan csimpaszkodó lelkek. Emberek

és gyíkok. Őzek, rovarok meg kutyák. Őszvérek és tehenek. Távolban megroskadt hidak és égő tanyák – az őselem játékszerei. Moszkítófelhőben heverő aligátorok. Ciprus- és mézgafák. Gyapotföldek. Messziről alig megkülönböztethetők.

Az iszapszínű örvények úgy játszadoznak a rétek meg a völgyek limlomjaival, palánkokat és felpuffadt állati teteimet sodorva, mintha az ősvilágban elveszített birtokukat követelnék vissza. És még az áradó víz hangja is borzongató. A föld mélyéből hallatszik mindent betöltő, tompa zúgása, melytől a vadállatok is vacogva kushadnak le, akár a végítéletet váró bűnösök.

Nem az emberi méretek világa ez, hanem az elemké. A teremtés színpada, ahol összerosódnak év- és korszakok, nappalok meg éjszakák. Hogy ősz van-e vagy tavasz, csak sejthető. Tulajdonképpen mindegy. Mióta az ég csatornáit megáradtak s a hegyek ezernyi ezer csermelye és patakja folyamatosan zúdíttja a folyóba a hordalékát, a világ hirtelen megfiatalodott. Évmilliókkal ifjabb lett és szeszélyesebb. Ahogy szeszélyes tud lenni egy madárfiókával játszadozó vagy varangyos békát kínzó kölyök. Szalmaszálát dug a tátongó gerlefióka vagy a gyanútlan béka torkába, és addig fújja, míg az degeszre gömbölyödve elpukkan. Vagy gyíkokat fogdos egy kőfal repedéseiből, és felszögezi azokat egy deszkára hosszú sorban – méret és mintázat szerint. Nem módszeres kegyetlenség ez, csak a differenciálatlan lélek erőfitogtatása. Bolond játék, mely korlátot és gráciát nem ismer...

Az elszabadult folyam, a tomboló őselem a helyszíne William Faulkner kisregényének. De nem is helyszíne. Ez csak a látszat. A mű címe, *The Old Man*, jelzi, hogy itt a folyam, a Mississippi nem helyszín. Jóval több annál. Embernél hatalmasabb, titáni hős. Iszapszínű gigász, melynek gyökerek fityegnek a hajából, fogai üszkös szikláit. Ujjai pedig azok a csermelyek, melyekkel messzire kinyúlik, hogy

a partján vacogó életet eleméssze. Időnként aztán bestiális kedvében úgy morajlik, őrjöng és zúg, hogy abból kihallatszik földet rengető kacagása is. A víz, a megszemélyesített őselem, a kiismerhetetlen közeg „egyszer úgy körülfon ravas forgatagaival, mint a vízikigyó, másszor meg olyan, mint a levegő meg a szél...”

Van egy meghökkentő pillanata a kis remekműnek, amikor a folyamból elének toppan egy különös őslény. Egy nemtelen gorgó, emberforma sáralak, aki mintha az élet hajdani korszakainak és szeszélyeinek megtestesítője volna. „Apró, fúrge emberke, odvas, fekete foga és jámbor, élénken villogó szeme volt, mint valami mókusé vagy vidráé...” Ahogy ez a mocsári halász feltűnik, szinte magunkon érezzük a szerző kandi pillantását, mintha kérdené: észreveszitek-e, hogy ez az üszkös fogú, embernél ősbibb figura, aki így beszél: hauhau, höng-höng, tutu, nem halász, nem is árvízi menekült, hanem maga az elemi lélek? „Mocsári patkány, aki egy póklábú kalyibában tengődik”. Fajtánk ősfarmája, aki kilép a kusza növényi tenyészetből, és a fénytől hunyorogva, kissé kábán és a zsigerek kényszerétől űzve, de szeme titkos fényeivel a szellem kalandjára is nyitottan, megveti lábát a világban. És e figura ködösen borongó háttérében, calibáni lényre kiegészítőjeként – félálomi látomás: – patkányok nyálkás, surrogó tömege árad.

A kisregény cselekménye amúgy elhanyagolható. Fejencek szerepelnek benne meg rabtartók. Riadt árnyékok. Rendőrök és páriák. Egy várandós asszony. Bornírt csellengők és mindenbe beletörődött élőhalottak. Favágók, halászok és vadászok. Papírmaséból való ügyészek. Mindegy, kicsodák. A mű tere gigászi színpad, ahol egy hangyaboly érthetetlen nyüzsgése folyik. Hogy mit érez a rab és mit motyog az ügyész, lényegtelen. Hemzsegnek a parányi és sokszor egymással is összetéveszthető alakocskák. Míg a háttérben ott zúg, hánykolódik és kedvére tombol a folyam. The Old Man. A folyamember.

Faulkner művének legfőbb erőssége a szemszög megválasztása. Ahonnan nézi az eseményeket. A nem emberi látószög. Az időn túli, téren kívüli pont, ahonnan az ősvilágra látni. A mérettelen időre és a motívumok nélküli térre. Az elemekre. Néha mintha fontos volna egy-egy hangyaember szándéka és akarata. Életmentő szeretet vagy gyilkos indulat. De a víz összezúzza ezeket a pillanat-zárványokat. És az író tollát is a folyamember lendülete viszi. Az acélkék víz ereje. Nem kíméletlen, csak pontos, ahogy az ősvilág játékainak hullámhosszára ráhangolódik, ahol még nincsen morál és vétség, álom és ébrenlét. Ahol még nincsen remény meg annak hiánya. Amikor a törvény csak annyi, hogy a víz betölti a terét, a kő lefelé hullik, a láng pedig felfalja, ami számára emészthető.

Mark Twain *Huckleberry Finn*jének zúgó folyamai valamiképp előképei e kisregénynek. Ott is küzd a megrettent lélek az árfallal, a galaktikákat játszó örvénnyel, miközben távoli városok fényei szűrnek a szemébe. Ám Faulkner nézőpontja felől azok a vizek és hányt-vetett áldozataik mégis egészen mások. Ott az emberi szempont érvényesül. Itt minden a visszájára fordul. Ott evilági színpadon bolondoznak és gyötrődnek a figurák, igazak vagy sandák, kedvesek és szánalmasak, a haragvó folyammal háttérükben. Emez titáni világ, ahol az elemek kedvükre játszadoznak az alakokkal, akiknek arca egyívású, kedélye elhanyagolható, az álmaik ködbe vesznek, éhük és szomjúságuk pedig bestiális. Lényük a modern etika felől nem minősíthető.

Az író pontosan tudja, hogy nem szánandó figuráit kell ábrázolnia, hanem az ősvilágot. A tomboló vizet, melynek hátán az élet törekeny és esendő. És – megkoronázandó a szakadó ár rettenetes zúgását meg a mindent aláhúzó mocsár böffenéseit – egy véres és vaksi húscafát, mégis reménytelen lélek, egy csecsemő születésével is fokozza az időtlen idő misztériumát. Jelzi, szinte sandán mosolyogva, hogy műve cselekménye számára is érdektelen,

ő a Mysteria Magnát akarja bemutatni. És – a zúgó folyam háta is Betlehem, mert nincsen olyan vészhelyzet, melyben az élet ne akarna folytatódni. Fönn pedig, az acél-szürke víz tükre felett, hogy ne maradjon kétségünk az író szándéka felől, az ősvilág nagy és királyi jelképei, „tízezer kigyó” meg a „patrícius-csőrű” sólymok vívják véget nem érő harcukat.

A morális lélek modern képződmény. Jellegzetesen európai tünemény. Az antik, tradicionalista világban nem volt morálbölcselet, ahogy például a hinduk vagy a kínaiak ma sem tudnak ilyesféle gondolatokkal mit kezdeni. Faulknernek tudnia kell ezt. Mert radikálisan szakít a moralista szemlélettel. Tudja, hogy a morál meg az etika pótszer, melyet a szakrális térből és szakrális időből kiszakadt, szekularizált lélek visel szálnalmas álarcul.

És az árvíz egyszerre szörnyű és felemelő képeit megrajzolva az író helyreállítja a világ ősrendjét. Az ősvilág rendjét. Ahol csak az ég van meg a víz. A kövek meg a föld gyomrának lángjai. És körülöttük, alattuk vagy rajtuk időnként megcsillan valami halvány visszfény. A törékeny, páraszerű élet. Embereké, plántáké meg állatoké. Baktérium vagy egyiptomi fáraó, egyre megy. Napóleon és vízialga. Mind csak árnyak és gomolyfelhők játéka. Feltűnik és azonnal elenyészik.

Mesélő Hunnia

Ha valakit olthatatlan szenvedély sarkall ódon idők kincsei után, előbb-utóbb a maga előidejével is találkozni kell. Ahogy barátomat, a nyurga költőt, a föld mélyének titkát faggató poétát is megkísértette ősleletek formájában a maga gyerekkora.

Mivel ez így kicsit homályos, el kell mondjam: költőm ritkán fog tollat. Inkább régészkedéssel üti agyon az

idejét. Nincs az a földtörténeti vagy történelmi kor, melyből ne volna néhány szebb emléke. Most viszont a maga gyerekkorának régészévé szegődött. Ám mielőtt a legújabb kincseivel megismertetett volna, végig kellett nézzem a korábbiakat is...

Tudni kell, költöm a nyarat Gödön, a telet Óbudán tölti. És régészeti leleteit is főként a Duna-parti faluban – illetve városban, elnézést, hisz Gödöt nemrég várossá avatták – őrizi. Itt áll a szülei háza. Korábban tartottak itt lovakat, disznókat meg nyulakat. Ám mióta a szülők kihaltak, az ólak is roskadoznak, a gyümölcsfákat pedig lassan beszövi a szeder- meg a csipkebozót.

Az egyik régi fészker szolgál most a régészeti leletek múzeumául. Leültem a farönkre és vártam, hogy poétám kirakja újabb kincseit. A mamutfogat egy Duna-parti sóderkupacban találta. A Roncsvitéz egy középkori páncél-mellvért. Itt-ott lyukak tarkítják. Tartozott hozzá egy sisak, és látszott rajta még a forgó helye is. Meg körül a lyuggatás, melybe a páncélhálót függesztették valaha.

Aztán, ahogy kigyönyörködtem magam, az én nyurga költöm a sisakot ráhelyezte a mellvértre, így lett igazán Roncsvitéz. Valóban olyan volt ez a sisak-csúcsos páncél, mint egy magába roskadó dalia.

Barátom láthatta, hogy tűnődésre készítet az ő hajdan nyalka Roncsvitéze, mert egy alkalmas pillanatban megszólalt: ez semmi! Most figyelj! Félrehajtott egy kartonpapírt a sarokban, és valami hatalmas fémszerkezetet emelt ki alóla. Az asztalon félresöpörte az apró borsókagylók héját meg a patkószögeket, és odatette a szikár vasszerkezetet. Egy bolti mérleg állt előttem. Elrozsdásodva, földtől kirágva. A földben szivárgó vizek kilyuggatták. Férgék maradványai és apró csigák forrtak rá.

Nagyapám mérlege – magyarázta az én nyurga poétám. – Az ötvenes évek elején vették el a földünket, meg a lovainkat. Szervezték a téeszt. Nagyapám áshatta el a mér-

leget, nehogy ezt is elvegyék. Múltkor észrevettem, kiáll a földből egy vasdarab. Kiástam, ráismertem.

Néztem az öreg mérleget. Egyetlen tömbbe forrasztotta a veres rozsdá meg a föld üledéke. A mutatója megvolt, de már nem imbolygott. Dermedten állt. A két serpenyő sem mozdult. A kör alakú tükör is elhomályosult. Ahogy belenéztem, torzképpé formálta az ábrázatomat.

Mi is őseletek vagyunk – summáztam. Mire az én cimborám levett két könyvet a polcról, és a kezembe nyomta. Mesélő Hunnia – tette hozzá sanda vigyorral. Belelapoztam az egyikbe. Á. Á. verse: *Állatok háborúja* – Forrás Nyomdai Műintézet mélynyomása. Verses mesekönyv 1942-ből, születésem és a nyurga költő születésének évéből. Rettegetes klapanciák színes ábrákkal kísérve. Az állatok hadra kelnek egy erdei patakért. Repülőkön zúgnak a lepkék. A majmók ejtőernyővel ugranak ki. A kezükben géppuska. A rókák ágyúzzák őket. Az őzek gázálcban menekülnek. A macskák rohamsisakban vonulnak. A nyulak karabéllyal rontanak a vízilovakra. A békák kimúlva, felpuffadva hevernek a patakparton. A medvék tankon közelednek. „Üvöltöznek a szirénák, repülőgép berreg, hegyi erdő reánk küld egy egész regimentet.” Folyik a vér meg a bugyuta versezet...

Meghökkenően lapoztam bele a másik könyvbe, ami szintén verses és színes képekkel illusztrált mesét tartalmazott. V. A. munkája: *Tüskés, a kertész*. Anno 1952. Ifjúsági Könyvkiadó.

Ebben a rémséges versezetben az állatok elhatározzák: szövetkezetbe tömörülnek. Előbb értekezetlet tartanak. Tüskés, a kertész ismerteti a tervgazdálkodás előnyeit. Többé nem fognak éhezni, mint régen. Még a vakond, az elnyomott bányász is kijöhet a napvilágra. De Harácsi, a hörcsög lopja a termést, főként a közöst dézsmálja. Ám a dolgozó állatok, a bölcs Tüskés vezetésével leleplezik a halmozót. Tüskés díszoklevelekkel jutalmazza meg a munka hőseit és ki-

mondja a végső szentenciát: „Fordult elő egy-két hiba, de jövőre helyrehozzák, még nagyobb kertszövetséget köthet akkor állatország...”

Gubbasztottunk az alkonyi fészkerben. Kezemben a két meséskönyv. A polcon az ágyúgolyók meg az orsócsigák. A mamutfogak és a derék Roncsvitéz. Zöld borsókagylók közt a rozsdás mérleg. Lándzsahegyek és lópatkók közé keveredve tengeri sünök maradéka. Első világháborús töltényhüvely. Csillagforma sarkantyú és török pipa csonkja.

Csoda, hogy élünk – mondta ki végül a szentenciát barátom, a nyurga költő. Én meg csak vállat vontam. Mit is fűzhettem volna hozzá.

SZEPESI ATTILA